

DISSERTATIONES

EGYES ETIKAI VONATKOZÁSOKRÓL A GÉNMODOSÍTOTT
SZERVEZETEK JOGI SZABÁLYOZÁSA KAPCSÁN¹

TAHYNÉ KOVÁCS ÁGNES
egyetemi tanársegéd (PPKE JÁK)

1. A génmódosítás szabályozása és az etika kapcsolatáról

A génmódosítás mezőgazdasági alkalmazása ma már világjelenség. Előzményei a mezőgazdaságban a következők voltak. A *molekuláris biológia* kialakulása révén a kutatókban felmerült az élő szervezetek, a mikroorganizmusok, a növények, majd az állatok és napjainkban az ember genomja, azaz örökítő anyaga megváltoztatásának lehetősége. Az öröklődést szabályozó információs anyag mesterséges megváltoztatása a *genetikai módosítás*, génmérnökség, génszélesítés beavatkozás, géntechnológia vagy génmánipuláció megnevezésekkel széles körben ismertté vált. Egy meghatározott tulajdonságért felelős DNS szakaszt (gént) izolálnak valamely növény vagy állatfajból és beépítik egy másik szervezetbe, ahol az új gén – amennyiben expresszáldódik – a kívánt változást idézi elő. A génszélesítési beavatkozások eredményeit – amelyek az 1970-es években még a kutatólaboratóriumokban jelentkeztek – a 80-as évektől elsősorban a gyógyszeripar és a fermentációs ipar² alkalmazta. A módosított géntörzsekből baktériumok és gombák segítségével a megszokottnál olcsób-

¹ A tanulmány a Pázmány Péter Katolikus Egyetem TÁMOP-4.2.1.B-11/2/KMR-2011-0002. sz. projektje (A tudományos kutatások kibontakoztatása a PPKE-n) keretében jelent meg.

² A biotechnológia nem új, az alkoholos erjesztést (sör és borgyártás), a kenyér kelesztését, az aludtjei előállítását, a pálinkaerjesztést, a szalámi vagy sajtok penészedését már ősidők óta alkalmazzák és ismerik. A *fermentációs biotechnológia* tudományos hátterét először az antibiotikumok termelése teremtette meg. Létrejött a fermentációs ipar, és kb. az 1960-as évektől magas színvonalúvá fejlődve már géntechnológiai termékeket is előállít. A géntechnológia természetesen nem azonos a biotechnológiával – ez előzőekből jól látható –, csak annak egy fontos ága, szelete. A *biotechnológia* a mikrobiológia, genetika, növénytermesztés, élelmiszeripar és biokémia integrálása annak céljából, hogy a mikroszervezeteket ipari célra hasznosítsák.

ban és hatékonyabban lehetett gyógyszer alapanyagokat, hormonokat és enzimeket előállítani, amelyeket elsősorban a humán gyógyászatban, majd az élelmiszeriparban hasznosítottak. Ezeket a genetikailag módosított szervezeteket zárt rendszerben hasznosították, így fel sem merült a környezet veszélyeztetésének, a biodiverzitás csökkenésének vagy az élelmiszerek biztonságosságának problémája, ahogy az etikai kérdések sem.

A fogyasztók eleinte nem foglalkoztak a számukra túlságosan tudományos és kevés gyakorlati haszonnal járó kísérletek eredményeivel. Nem érzékelték, hogy a *modern biotechnológia kialakulásával rendkívül nagy horderejű áttörés* készül az élővilág átalakítása, az örökletes tulajdonságok megváltoztatása terén.

A *genetikailag módosított szervezetek* (GMO-k) tehát olyan élő szervezetek, amelyekben a genetikai örökítőanyagot (DNS) a géntechnológia molekuláris módszereivel a természetben elő nem forduló módon változtatták meg. Mára számos kutatást végeztek már a lehetséges *kockázatok* felmérésére, azonban a hosszú távú és kumulált hatások biztonsággal nem ismertek.

A környezet védelmének hármasszoros fő célja van. Egyrészt az aktuális környezetveszélyeztetéstől való megóvás, másrészt a bekövetkezett környezeti károk megszüntetése, valamint a jövőbeni környezetveszélyeztetés elkerülése. Ezen célok megvalósításának egyik fő eszköze a megfelelően kialakított és alkalmazott, hatékony jogi szabályozás.

A jogi szabályozásnak végső soron a *társadalom adja azt a szociális közeget*, amelyben megvalósulhat. Ilyen módon szükséges nem csupán az, hogy a hatékony szabályozás védje a környezetet és az egészséget, hanem az is, hogy egyfajta *társadalomvédelmi funkciót* is betöltsön. Ez alatt többek között értendők a fogyasztóvédelmi szabályozási elemek, a társadalmi részvétel elvének megvalósítását szolgáló rendelkezések és bizonyos, *a jogi szabályozásban helyet kapó etikai szabályozási elemek is*.

Az etika a jog körén kívül eső társadalom-szabályozó, mégis a génmódosítás jogi szabályozása kapcsán is találunk számos ponton érintettséget és kapcsolódási lehetőséget.

A génmódosítás szabályozásának vizsgálatakor tekintetbe kell venni a társadalmi, szociális, kulturális, etikai és vallási-világnézeti tényezők által meghatározott körülményeket is, hiszen a *jogi-gazdasági tervezésnek ezek határozzák meg a megvalósulási közegét*.

2. Bioetika

A bioetika az élővilág etikai kérdéseivel foglalkozó tudomány. *Két fő ága* van: az egyik az *orvosi* illetve egészségügyi etikából alakult ki, a másik a *környezetvédelem* etikai kérdéseivel foglalkozik.

A bioetika *célja* – az elnevezés kitalálójának, *Van Rensselaer Potter* professzornak eredeti szándéka szerint – *az emberiség túlélésének biztosítása*. Ő ezt a humán orvosi etikából és a környezet-etikából kialakult interdiszciplináris tudományként kezelte.

A bioetika tudományos szintű tárgyalásának jelentőségét II. János Pál pápa „*Evangelium Vitae*” enciklikájában erősen hangsúlyozta.³ Eszerint: „98. az értelmiségi is sokat tehetnek az emberi élet új kultúrája fölépítéséért. Különös feladat hárul a katolikus értelmiségiekre, akik arra hivatottak, hogy tevékenyen legyenek jelen a kultúra kiváltságos műhelyeiben, az iskolákban és az egyetemeken, a tudományos és technikai kutatásban, a művészetekben és a humán gondolkodásban. [...] Éppen e célból alapítottam az Életért Pápai Akadémiát. [...] *Különleges szolgálatot kell tenniük az egyetemeknek, főként a katolikusoknak és a bioetikai intézeteknek.*”⁴

A fentiek tükrében a jelen értekezésben a bioetika környezetvédelmi ágának egyik területét fogjuk vizsgálni, a génmódosítás környezetjogi szabályozásában fellelhető etikai vonatkozásokat; illetve ezekhez kapcsolódóan az egyes világvallások álláspontjaira is kitérünk, különösen nagy hangsúlyt fektetve az Apostoli Szentszék tanítására.

3.A globalizáció és az emberiség egységes álláspontjának lehetősége

Mielőtt a szabályozás részletesebb európai jogi elemeit megvizsgálánk, említést kell tennünk arról, hogy etikai kérdésekben igen nehéz még egy kisebb népcsoport esetében is az egységes álláspont kialakítása. Ez természetesen európai szinten is nehézségekbe ütközik, de mivel a génmódosítás széles körű mezőgazdasági alkalmazása és annak hatásai is világméretűek, először globálisan tekintünk a vizsgált kérdésre.

Kiindulásunk a globalizáció jelensége, amely a GMO-k alkalmazását, terjesztését szintén elősegíti. „Meggockáztatható, hogy a ‘világ-modelleket’, amelyekben az egyik jellemző elképzelés az *emberiség jövőjéért való aggodalom* – valamilyen globális környezetvédelmi szempont – volt, háttérbe szorította a gazdasági-kereskedelmi globalizáció, inkább multinacionális gazdasági-kereskedelmi tevékenységként, mint eszmeként. A fogyasztói igények felfokozása reklámmal, marketinggel, a kereskedelemben erőhelyzet érvényesítése, a termelés sajátos átrendezése, hagyományos termelési formák felszámolása: nagyon nagy változás lehetősége. Lehetőség az emberiség uniformizálására, úgy, hogy mindenki a minta értékű fogyasztói szokásokat követi, az olykor kényelmetlen erkölcsiség helyett a szórakozás szabadosságának mintáit, amelynek lehet demokratizmusa, ám demokráciája nincs. A javak felélésére, s nem fenntartása vezet globalizmusát: új ‘kultúra’, amely nemzetektől független, globális fogyasztói ideálkép, s kevéssé ‘kultúra’. [...] A jog eszméje szerint feltételezhető az, hogy a közjog a magánjog mértéke. A multinacionális globalizáció gazdasági ideájában nem nehéz ennek fordítottját felismerni: a magánjog lenne a közjog mértéke.”⁵

De vajon ki lehet-e alakítani egy egységes álláspontot világviszonylatban, globális szinten a GMO-k alkalmazására vonatkoztatva?

³ GAIZLER Gyula: *A bioetika alapkérdései*. Budapest, Magyar Bioetikai Alapítvány, 1997. 17–19.

⁴ II. JÁNOS PÁL: *Evangelium vitae*. Enciklika. Budapest, Szent István Társulat, 1995.

⁵ TAMÁS András: A jog perspektívái. In: *Ius unum, lex multiplex. Tanulmányok a jogösszehasonlítás, az államelmélet és a jogbölcsélet köréből*, Budapest, Szent István Társulat, 2005. 534.

A jogszabályok egy része az *erkölcsiséghez* is kötődik, és ez már nehezebben képzelhető el ésszerű szabályokkal. Ahogy Tamás András fogalmaz, „a *jog egységesítése* regionális, földrés- vagy akár világméretekben, most nem tűnik lehetetlennek, akár egyetemes (gazdasági és politikai) ésszerűségek alapján, de különösebben szimpatikusnak sem. A kultúrák beszűkítése egységesítésük, az önazonosság helyett unifikálás, egyformává tétel nyilvánvalóan annak az erőnek a helyzetéből, amely ezt forszírozni képes. *A szép, új világ körvonalai számításba vehetők*, s amennyiben kalkulálhatók, kis- és nagy nemzetek, szövetségek, birodalmak, kulturális tömbök szempontjából, azért nem feltétlenül megnyerően szépeknek, s nem is teljesen újaknak látszanak most. *A XXI. század joga előreláthatóan nemzetközi és globális kényszerítő hatások szerint 'globális jogként' fog alakulni* – vélhetően nehezen, értelmetlen áldozatokkal – s ezek az erők mind globális gazdasági szervezetekként, mind nemzetek fölött álló 'államként' már most azonosíthatók.”⁶

4. A GMO szabályozás jogszabályi rendelkezéseiben megjelenő etikai elemekről

Ezután a globális „trend-vázlat” után látnunk kell, hogy a GMO-k alkalmazásához kapcsolódóan, etikai kérdésekben nemzetközi jogi szinten nem létezik egységes jogszabályi rendelkezés.

Európai jogi szinten már találunk egységes vonatkozó rendelkezéseket, ahogy azok a magyar jogi szabályozásban is megmutatkoznak.

Kiindulásként tekintjük a több GMO-s, közösségi jogszabály preambulumaiba foglalt rendelkezést, miszerint a tudósok „felismerték, hogy a tudományos kockázatértékelés bizonyos esetekben önmagában nem képes minden szükséges információt biztosítani egy kockázatkezelési döntéshez, és hogy *figyelembe kell venni* a mérlegelés tárgyát képező ügghöz tartozó egyéb tényezőket, többek között *a társadalmi, gazdasági, etikai és környezetvédelmi tényezőket, a hagyományokat, illetve az ellenőrizhetőséget*. A Közösségben az egészségvédelem érdekében az elővigyázatosság elvét alkalmazzák, amely akadályozhatja az élelmiszerek vagy takarmányok szabad mozgását. Ezért a Közösség egész területén *egységes alapokra kell helyezni ennek az elvnek az alkalmazását*. Olyan meghatározott körülmények között, amikor fennáll az életet és egészséget fenyegető kockázat, de tudományos szempontból a helyzet megítélése még bizonytalan, az *elővigyázatosság elve* lehet az a mechanizmus, amely lehetővé teszi a Közösség területén a magas szintű egészségvédelem érdekeit szolgáló kockázatkezelési intézkedések vagy egyéb lépések meghatározását.”⁷

Az etikai elvek súlyát számos közösségi és magyar jogszabály is kiemeli. Az egyes tagállamokban elfogadott *etikai alapelvek tiszteletben tartása különösen fontos*. A tagállamok figyelembe vehetik az etikai szempontokat a GMO-k szándékos kibocsátása során, illetve ha azokat termékként vagy termékekben forgalomba hozzák. A

⁶ TAMÁS i. m.. 535.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 178/2002/EK rendelete (2002. január 28.) az élelmiszerjog általános elveiről és követelményeiről, az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság létrehozásáról és az élelmiszerbiztonságra vonatkozó eljárások megállapításáról (13)–(21).

GMO-k kibocsátására vagy forgalomba hozatalára vonatkozó *általános természetű etikai kérdésekben ki kell kérni a Bizottságnak a tudománnyal és az új technológiák etikájával foglalkozó európai csoportjának véleményét.*⁸ E konzultációk nem érintik a tagállamok illetékességét az etikai kérdések tekintetében.

A tagállamok kikérhetik bármilyen, általuk létrehozott bizottság véleményét azzal a céllal, hogy tanácsot kapjanak a biotechnológia etikai vonatkozásairól.⁹

Az egyik alapvető GMO-s jogszabály, a 2001/18/EK irányelv szerint az *információcserébe az etikai szempontok mérlegelése során nyert tapasztalatoknak*¹⁰ is bele kell tartozniuk.

További etikai vonatkozású szabályozás, hogy a génmódosított élelmiszerek kérelmezése kapcsán a kérelemhez többek között csatolni kell egy indokolással ellátott nyilatkozatot arra vonatkozóan, hogy *az élelmiszer nem ébreszt etikai vagy vallási aggályokat.*¹¹ A takarmányok tekintetében pedig az engedélyben meghatározottak szerint bármely olyan jellemzőt vagy tulajdonságot fel kell tüntetni, amely révén a takarmány etikai vagy vallási aggályokat ébreszthet.¹² Ugyanezt a szabályozást ismétli meg az új élelmiszerekről és új élelmiszer-összetevőkről szóló 258/97/EK rendelet is 8. cikkének (1) c) pontjában, miszerint a címkézés során biztosítani kell, hogy etikai kérdéseket felvető anyag az élelmiszerben vagy annak összetevőjében nincs jelen.

Arra vonatkozóan, hogy mit tekinthetünk etikai vagy vallási aggálynak, sajnos nem ad további eligazítást egyik közösségi jogszabály sem.

A Régiók Bizottsága 2011-es véleményében üdvözölte azt a nyitást, amely azt jelenti, hogy *egyéb jellegű* (társadalmi, fenntarthatósági, etikai stb.) *indokok alapján megtiltható a GMO-termesztés egy bizonyos területen.*¹³ Azonban ezeknek a fenntartásoknak, esetlegesen az etikai fenntartásoknak a tartalma tekintetében itt sem kapunk bővebb eligazítást.

⁸ „29. cikk Konzultáció az etikai bizottság(ok)kal (1) A tagállamok etikai kérdésekben való illetékességének sérelme nélkül a Bizottság saját kezdeményezésére, illetve az Európai Parlament vagy a Tanács kérésére tárgyalásokat folytathat bármely bizottsággal, amelyet azzal a céllal hozott létre, hogy attól tanácsot kapjon biotechnológiai tárgyú etikai kérdésekben, például a Bizottságnak a tudomány és az új technológiák etikájával foglalkozó európai csoportjától, általános természetű etikai kérdésekben. E tárgyalásokat a tagállamok kérésére is lehet folytatni. (2) E tárgyalás az elfogulatlanság, az átláthatóság és a nyilvánosság bevonásának szabályai szerint folyik. Eredményét a nyilvánosság számára hozzáférhetővé kell tenni.” Az Európai Parlament és a Tanács 1829/2003/EK rendelete (2003. szeptember 22.) a géntechnológiával módosított élelmiszerekről és takarmányokról.

⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/18/EK irányelve (2001. március 12.) a géntechnológiával módosított szervezetek környezetbe történő szándékos kibocsátásáról és a 90/220/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről (9) és (57)–(58) preambulumi bekezdések.

¹⁰ „31. cikk (8) *A Bizottság minden évben jelentést küld az Európai Parlament és a Tanács részére a 29. cikk (1) bekezdésében említett etikai kérdésekről;* és e jelentést adott esetben az ezen irányelv módosítására irányuló javaslat is kísérheti.”

¹¹ Az Európai Parlament és a Tanács 1829/2003/EK rendelete (2003. szeptember 22.) a géntechnológiával módosított élelmiszerekről és takarmányokról 5. cikk (3) g) pontja.

¹² Ugyanott 25. cikk (2) d) pontja.

¹³ A Régiók Bizottsága véleménye – A tagállamokra a géntechnológiával módosított növények területükön történő termesztése terén ráruházott döntésszabadság 2011/C 104/13.

Egy szervezeti jogi vonatkozás, hogy 1997 decemberében hozták létre bizottsági határozattal a *tudomány és az új technológiák etikájával foglalkozó európai csoportot*,¹⁴ amelynek konzultációi nem sérthetik a tagállamok etikai kérdésekre vonatkozó hatáskörét.¹⁵

Szintén etikai vonatkozása van – igaz inkább közvetetten –, annak az általánosan megfogalmazott kötelezettségnek, hogy az élelmezési és mezőgazdasági célú növényi géforrások megőrzése és fenntartható használata, valamint az ezek felhasználásából származó *hasznok igazságos és méltányos elosztása szükséges*, „a Biológiai Sokféleség Egyezményvel összhangban, a fenntartható mezőgazdasági termelés és élelmezési biztonság érdekében.”¹⁶ Ebbe beletartozik, információcsere is, mint a kutatás vagy a gyakorlat hasznai, amelyeknek megosztása a fejlődés és fenntarthatóság feltétele.

5. A Katolikus Egyház vonatkozó tanításáról

5.1. Az egyházi tanításnak a GMO-k alkalmazása kapcsán értelmezhető rendelkezéseiről

Ebben a fejezetben a vallások sorából a *római katolikus vallási tanítást* vizsgáljuk elsőként, és annak a géntechnológiai szabályozással összefüggésbe hozható vonatkozásait kívánjuk bemutatni, hiszen a „keresztény látásmóddal a környezetvédelem voltaképpen teremtésvédelem vagy más szóval teremtésmegőrzés”¹⁷ is. A fenntartható fejlődésnek, egészen egyszerűen fogalmazva, alapfeltétele a teremtett világ megőrzése.

Ebben a vizsgálódásban elsősorban a Katolikus Egyház által kiadott hivatalos dokumentumokat hívjuk segítségül.

5.1.1. Közvetlenül vonatkozó rendelkezések

A génmódosítás értékelésének tekintetében az Egyház a környezetre, mint közös tulajdonunkra tekint. A *környezetért való felelősség* kapcsán leszögezi, hogy olyan felelősségről van szó, amely a maiakat a jövő generációkkal szemben kötelezi.¹⁸ Ennek során a nehézségeket szilárd és állhatatos elszántsággal kell leküzdeni, mert

¹⁴ 2009-ben meghosszabbították mandátumát. Majd 2011-ben megjelent az Európai Bizottság elnökének határozata (2011. január 10.) a tudomány és az új technológiák etikájával foglalkozó európai csoport tagjainak kinevezéséről a negyedik mandátum idejére.

¹⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 1829/2003/EK rendelete (2003. szeptember 22.) a géntechnológiával módosított élelmiszerekről és takarmányokról (42) preambulumi bekezdés.

¹⁶ Római Egyezmény: a géforrásokról szóló nemzetközi egyezmény az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete Konferenciájának 31. ülészakán. 1. cikk.

¹⁷ ERDŐ Péter: „...Hogy művelje meg és őrizze meg” Teremtésvédelemről lelkipásztoroknak, közösségeknek, Budapest, Szent István Társulat, 2008. 10.

¹⁸ II JÁNOS PÁL: *Centesimus annus kezdetű körlevele*. 1991. 40. pont.

a fejlődés nem pusztán óhaj, hanem jog is,¹⁹ ami mint minden jog, kötelességgel van összekapcsolva.

A biotechnológia szándékos környezeti kibocsátása még csak kísérleti szinten folyt, amikor 1981-ben a biotechnológia kapcsán az Egyház az igazságosság és a szolidaritás elvének alkalmazása mellett foglalt állást. Ezeket akkoriban elsősorban még csak a biotechnológiai kutatásban és a fogyasztói felhasználásban tevékenykedőkre értelmezte.

A Vatikán az aranyrizs-kutatás (béta-karotin, A vitamin tartalom szerepe az élelmezésben) kudarca kapcsán általunk is bemutatott tendenciát már a 80-as évek elején kiforrottan képviselte. Így fogalmazott: „*Sosem szabad tévesen azt hinni, hogy egyedül az új biotechnológiával összekapcsolódó erények terjedése képes volna a szegénység és az alulfejlettség valamennyi szorongató problémájának megoldására, amelyek még mindig a Föld oly sok országát sújtják.*”

1982-ben II. János Pál pápa kifejtette,²⁰ hogy „*a teremtés keresztény szemlélete pozitív ítéletet foglal magában a természetbe való emberi beavatkozást illetően, ugyanakkor ehhez rögtön kapcsolva figyelmeztet a felelősség kérdésére.*” A természetet nem szent vagy isteni valóságként jelöli meg, hanem ajándékként, amelyet a Teremtő az emberi közösségnek készített, a szabad akarat érvényesülése nyomán rábízva azt az emberi értelmi és erkölcsi felelősségére. „*Ezért az ember megengedetten cselekszik, amikor – tekintetbe véve az egyes élőlények rendjét, szépségét és hasznát, az ökológiai rendszeren belüli szerepét – azok egyes vonásait és tulajdonságait módosítani törekszik. Az ember e törekvése fájdalommal jár, ha az élőlényeknek és a környezetnek kárt okoz, azonban dicséretes, ha jobbításhoz vezet.*” *Láthatjuk tehát, hogy az Egyház a beavatkozás célja és kivitelezésének hatásai szerint különböztet.* Nem utasít el egyértelműen, hanem bizonyos feltételek fennállásának vizsgálata nyomán kíván erkölcsi értéktételeket kinyilvánítani az adott biotechnológiai beavatkozásról.

Azonban az egyház tanítása szerint az erkölcsi probléma nem merül ki abban, hogy a biotechnológia alkalmazása megengedett-e vagy sem. Úgy fogalmaz, hogy amint minden emberi magatartás objektív hasznát, lehetséges következményeit és kockázatait, úgy ezeket is össze kell mérni. „*Ha széles körű és mélyreható beavatkozás megy végbe az élő organizmusok világában, és hosszú távon fennáll a jelentős károsodás veszélye, nem szabad könnyelműen és lelkiismeretlenül cselekedni.*”

Ugyancsak kifejti az Egyház azt is, hogy milyen fontos szerep jut a *kutatóknak és tudósoknak, akik „arra hivatottak, hogy okossággal és állhatatosan keressék az egyre jobb megoldásokat az egészségügy és az élelmezés területén a nagy horderejű, szorongató problémákra.*” Ennek során nem feledkezhetnek meg arról, hogy olyan élő és élettelen anyaggal dolgoznak, amely az emberiséghez, mint a saját tulajdona tartozik hozzá, ami az eljövendő generációknak is öröksége. Tiszta, becsületos lelkiismeret által irányított kutatásokra szólít fel az Egyház.

¹⁹ VI. PÁL: *Populorum progressio* kezdetű körlevele. 1988. 36. pont.

²⁰ II. JÁNOS PÁL: *Discorso alla Pontifica Accademia delle Scienze*. 1982. 3. pont.

Ezen tanítási pont kapcsán azonban fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy a kutatók *tiszta lelkiismerete sajnos nem elég garancia a biotechnológia etikus alkalmazására*. Hiszen a gazdasági döntések meghozói alakítják ki igazán az alkalmazás terjedelmét és feltételeit, a tudósok kutatási eredményeit csupán eszközül felhasználva. Így az Egyház a politikusokat, a törvényhozókat és a közigazgatást jelöli meg felelősként, hogy mérlegeljék a kockázatokat, lehetőségeket és előnyöket, amelyek a biotechnológia bevezetésével vannak kapcsolatban. Hangsúlyozza a tanítás, hogy nem helyes, ha döntéseiket nemzeti vagy nemzetközi szinten, részérdekek nyomásának rendelik alá. Természetesen elsősorban a rövid távú gazdasági előnyöket kell részérdekként értelmeznünk.

Emellett *a gazdasági élet szereplőire* is feladatokat és felelősséget ró, mert nekik nem csak a biotechnológia törvényes hasznát, hanem a közjót is szem előtt kell tartaniuk.

További felelősként kezeli a tanítás a tájékoztatás felelőseit, hiszen tőlük a társadalom teljes körű és objektív információt vár el, amely segíti a polgárokat, hogy a biotechnikai termékekről megalapozott véleményt alkossanak. „Nem szabad engedni a kísértésnek, hogy felszínes információkat sürgessenek, amelyek elhamarkodott lelkesedést és alaptalan pánikot táplálnak.”

Az elmúlt esztendőben az új biotechnológia felhasználásának kérdése olyan célok érdekében, amelyek a földműveléssel, az állattenyésztéssel, az orvoslással és a környezetvédelemmel állnak összefüggésben, az Egyház előtt is mind nagyobb hangot kapott. Egy *1999-es vatikáni állásfoglalás*²¹ – tekintettel a kísérletek és gyakorlati tapasztalatok *ambivalens eredményeire* –, *a korábbiaknál már lényegesen nagyobb óvatossággal fogalmazott*. „A biogenetikai technikák új lehetőségei nagy reményeket és lelkesedést, de másrésztől bizalmatlanságot keltettek. A biotechnológia alkalmazása, morális megengedettsége, az ember egészségére vonatkozó következményei, hatásai a környezetre és a gazdaságra: mindez beható vizsgálódások és élen viták tárgya. Olyan vitakérdésekről van szó, amely tudósokat és kutatókat, politikusokat és törvényhozókat, gazdasági szakembereket és környezetvédőket. Termelőket és felhasználókat érint.” Ezen a ponton még csak annyit nyilvánít ki a Vatikán, hogy ezekkel a kérdésekkel szemben *a keresztények „nem közönyösek* és tudatában vannak annak, milyen fontos értékek forognak kockán.”

1999 után az Egyház társadalmi tanításában a géntechnológia kapcsán nem találunk közvetlen értékítéleteket. Ennek oka elsősorban a géntechnológia széles körű, szabad környezetben is bekövetkezett tragédiáiban keresendő, amellett, hogy vívmányai a gyógyászat terén töretlenek.²²

²¹ Élet Pápai Akadémiája: *Biotechnologie animali e vegetali*. Vatikán, 1999.

²² Nem a kutatási, vizsgálódási pontunk része, mégis laza kapcsolódás és aktualitása okán megemlítjük, hogy a biotechnológiai értékítélet kialakításában a Vatikánt jelenleg elsősorban az embert érintő kutatások foglalkják le.

5.1.2. Közvetetten kapcsolódó rendelkezések

Minthogy a fenti, biotechnológiára vonatkozó *néhány mondatos és hivatalos állásponton túl*, az utóbbi időben nem született a Katolikus Egyház részéről a mezőgazdasági biotechnológiára vonatkozó nyilatkozat, ezen a ponton, a korábbiak értelmezését segítő, azokra a már megjelent enciklikai részekre utalunk, amelyek *kapcsolódnak a mezőgazdasági tevékenységhez, illetve a géntechnológiára is vonatkoztathatók*.

Mindezek az iránymutatások a GMO-k alkalmazása tekintetében a korábban ismertett különbségtétel szerint értelmezendők.

Kiindulásunk a termelő tevékenység kapcsán a munkáról szóló tanítás. „A munka az embernek azért java – mégpedig emberségének java –, mert általa az ember nem csupán a természetet változtatja meg úgy, hogy saját szükségleteihez alakítja, hanem önmagát is, mint embert tökéletesíti, sőt bizonyos módon „emberebbé” válik.”²³

„A Teremtés Könyvében *Az embert Isten rendelte a munkára*. Az Egyháznak meggyőződése, hogy az emberi munka az ember földi életének alapvető tényezője. »Hajtsátok uralmatok alá a földet!« Az Egyház már a *Teremtés* könyvének első lapjain felfedezi a forrást és az okot ahhoz, hogy meggyőződésévé váljék: *az ember földi életének egyik elsődleges tényezője a munka*. E szentírási helyek vizsgálata rádőbbsent minket arra, hogy – jóllehet a gondolatok előadási módja archaikus – az emberről alapvető igazságokat jelentenek ki. Ezt már magában a teremtéstörténetben is megtaláljuk. Olyan igazságok ezek, amelyek kezdettől fogva érvényesek az emberre, és földi életét nagy vonásokban körvonalazzák.”²⁴

„A technikában is az »uralkodás« jelenik meg. Ha tehát a »hajtsátok uralmatok alá a földet« szentírási ígéret, melyek a teremtés kezdetén hangoztak el, úgy értjük, hogy korunkhoz – az ipari forradalom és az után következő idők korához – is szólnak, akkor kétségtelenül magukban foglalják a technikával való kapcsolatot is, azaz vonatkoznak mindazokra a gépekre és mechanizmusokra, amelyeket az emberi szellem alkotott és amelyek történetileg bizonyítják az ember uralmát a természet fölött.”²⁵ „A technika lehet társ és ellenség. Az ipar és a vele kapcsolatos egyéb területek együttes fejlődése – s e kapcsolódó területek közül az újabb vívmányok az elektronikában, főleg a miniatürizálás, az információközlés, a távvezérlés és mások – kifejezik, hogy milyen nagy szerepet játszik a munka cselekvő alanya és tárgya (s itt a »tárgy« a szó legtagabb értelmében veendő) kölcsönös kapcsolatában a munkának az a társa, amely az emberi értelem szülötte: a technika. *Az a technika, amelyen itt nem a munkavégzés képességét vagy az arra való alkalmasságot értjük, hanem azon eszközök összességét, amelyeket az ember a munkában használ* – és amely minden kétség nélkül társa az embernek. Általa ugyanis a *munka termelékenyebb, tökéle-*

²³ II. JÁNOS PÁL: *Laborem exercens* kezdetű enciklikája – a Rerum novarum enciklika megjelenésének 90. évfordulója alkalmából. (Fordította: Diós István) Budapest, Szent István Társulat, 1981. [a továbbiakban: LE]

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

tesebb és gyorsabb lesz. A tudomány haladásával a technika teszi lehetővé, hogy a termék mennyiségileg is több és minőségileg is jobb legyen. Mindazonáltal néha *előfordul*, hogy a technikából nem társ, hanem *az ember ellensége lesz*, például amikor a munkavégzés során gépekkel »váltják fel« az embert, megfosztva minden személyes alkotási örömtől, s attól a késztetéstől, hogy teremtő munkát végezzen és kötelezettségeket vállaljon magára. Ez történt akkor is, amikor a gép sok munkást megfosztott munkahelyétől, vagy amikor a gépet fölmagasztalták, és az embert rabszolgájává alázták.²⁶ Érdekes továbbá az is, amit az egyház képviselőjében a szentatyja a fejlődésről ír, hogy pontosabban mit is takar a fejlődés.

Ez a megfogalmazás merőben új, a korábban a fenntartható fejlődés kapcsán általunk is ismertetett fogalomhoz képest – a kétféle felfogás inkább egymás kiegészítéseként értelmezhető, de semmiképp sem egymással ellentétesnek. *„A fejlődés nem lép túl a teremtés rendjén.* Néha beszélünk olyan korszakokról, amikor a gazdasági életben és a civilizációban – akár az egész emberi nemet tekintve, akár egyes nemzeteket – *a fejlődés »felgyorsul«.* Az ilyenfajta felgyorsulás a természettudományokkal és a technikával, leginkább pedig a társadalmi-gazdasági élettel kapcsolatos jelentős találmányokkal függ össze, mégis azt kell mondanunk, hogy *ez a gyorsulás egyáltalán nem lép túl azon, amit ennek a szentírási szövegnek ősi igéi lényegileg tartalmaznak.* Az ember ugyanis, aki munkájával egyre inkább a föld urává válik és magával *a munkával erősíti uralmát a látható világban, minden körülmények között és az ilyen fejlődés minden fokán megmarad azon az úton, amelyet a Teremtő kezdeti elrendelése határozott meg.* Ez az elrendelés szükségszerűen és elválaszthatatlan módon kötődik ahhoz, hogy az ember, a férfi és a nő, »Isten képmására« teremtett. *A dolgoknak ez a rendje egyetemes,* mivel mindenkit magába foglal: minden egyes nemzedéket, a gazdasági és *kulturális* fejlődés minden fokát; s egyúttal ez az a rend, amely *minden emberben,* bárki legyen is az, tudatossá válik.

Minden ember beletartozik ebbe a rendbe; minden egyes megfelelő és megszámlálhatatlan módon részesedik ebben a mérhetetlen rendben, melynek következtében az ember a munkája által »uralma alá hajtja a földet«.²⁷

II. János Pál pápa rendkívül modern gondolkodását tükrözi, hogy úgy fogalmazott, „a technika új kérdések elé állít mindenkit [...] a gazdasági fejlődés elsődleges feltétele a technika. A technika eluralkodásával együtt nagyon fontos kérdések merültek fel és merülnek fel szüntelenül, amelyek az emberi munkára irányulnak, mégpedig a munka alanya szempontjából, aki maga az ember. *E kérdéseknek egész különleges súlyt adnak az etikai és társadalom-etikai jellegű érvek és viták.* Éppen ezért ezek a kérdések szinte szünet nélkül válaszra késztetik a különféle intézményeket, az államokat és azok vezetőit, a nemzetközi szervezeteket és társaságokat, sőt magát az Egyházat is.²⁸ A géntechnológia is ilyen értelemben egy olyan technika, amely kapcsán felmerült – az Alapozó gondolatoknál bemutatott – viták válaszokat követelnek.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ LE

Minthogy az éhezés elleni harc, a teremtett világ védelme, és végső soron a közös megteremtése a Katolikus Egyház egyik szívügye, így sokan kíváncsian várják, hogy *egy részletesebb, hivatalos és megalapozott erkölcsi-vallásfilozófiai állásfoglalás, iránymutatás lásson napvilágot a Katolikus Egyház részéről.*

5.2. Elindult egy vitafórum a Vatikán égisze alatt

Az előbbi alfejezetekben bemutatottuk, hogy a szabályozás számos pontján utalt a jogalkotó az etikai-vallási vonatkozások megfontolására, azonban a fogalmakat gyakorlati tartalommal nem töltötte, egészen pontosan még nem tölthette ki. Ennek egyik fő oka a tudományos kutatások elégtelen és bizonytalan volta a GMO-k hosszú távú és széles körű alkalmazása kacsán.

Az Apostoli Szentszék sajtóirodája szerint a Szentszéknek még nincs hivatalos állásfoglalása a génmódosítás alkalmazásával, így a génmódosított vetőmagokkal kapcsolatban sem. A Pápai Tudományos Akadémia honlapján, mint munkaanyagot, közzétettek egy tanulmánykötetet 2010 november 30-án,²⁹ amely elvileg – csupán a tanácskozó tudósok egyes véleményeiben megfogalmazva – támogatta a génmódosított növények termesztését, de nem az Apostoli Szentszék nevében.

A dokumentum lényegében a genetikailag módosított szervezetekhez nagyobb hozzáférést tartana szükségesnek, különösen a szegények körében. Ezen kívül *üdvözölte, hogy sok kérdés társadalmi vitát indított el. Federico Lombardi³⁰ jezsuita atya, a Szentszék sajtószóvivője azonban legutóbbi nyilatkozatában³¹ leszögezte: ez nem a Vatikán hivatalos álláspontja, az csupán helyszínt biztosított egy vitafórum részére.³² „A tanácskozáson negyven tudós vett részt, többek között az akadémia akkori elnöke is, az azóta elhunyt Nicola Cabibbo; azonban a résztvevők közül csupán heten voltak az akadémia tagjai, ezért Lombardi atya szerint a tanulmányt nem lehet hivatalos véleménynyilvánításnak tekinteni. Nem lehet a nyilatkozatot az Egyház tanításának tekinteni, hiszen a témával kapcsolatban 80 taggal rendelkező akadémiaiával még csak nem is vitatták meg, és a továbbiakban sem terveznek ilyen konzultá-*

²⁹ http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/2010/newbiotechnologynov2010.pdf - 2012-09-05

³⁰ Federico Lombardi, SJ (született 1942-ben Saluzzo, Piemont) olasz katolikus pap, és a jelenlegi igazgatója a Szentszék Sajtóirodájának.

³¹ <http://www.vaticanhistory.de/wordpress/?p=2610> - 2012-09-05

³² A mögötte sejtethő lobbítól amúgy egyáltalán nem áll távol a „körültekintő” helyszínválasztás: Magyarországon előszeretettel szervezik a tanácskozásaikat a Magyar Tudományos Akadémia épületében, hogy azután az esemény kommunikációjában meglehetősen kétértelműséggel utalhassanak az Akadémiára. Az említett 2009. májusi tanácskozás nem valamiféle jelentéktelen, zártkörű megbeszélés volt (aminek utólag igyekeznek beállítani), hanem a Pápai Tudományos Akadémia „tematikus hete” (Study Week), és kifejezetten azt a témát járta körül nemzetközi szakértők részvételével, hogy milyen szerepet játszhatnak a transzgenikus növények az élelmiszer-biztonság megteremtésében.

ciót – magyarázta.”³³ Ez az egyetlen eddigi dokumentum,³⁴ amely a Pápai Akadémia munkaanyagaként napvilágot látott.³⁵

A tudományos hét mögött egy olyan szakértői gárda sejthető, akiknek nem titkolt szándékuk, hogy a *géntechnológiának megnyerjék a Katolikus Egyházat*. A fenti munkában több ponton hivatkoznak korábbi hivatalos egyházi nyilatkozatokra, enciklikákra úgy, hogy cikkeik a géntechnológia mellett foglalnak állást. (Ugyanakkor a Vatikán internetes oldalán – ahol elsősorban csak hivatalos dokumentumok vannak³⁶ – olvasható Igo Potrykus és Klaus Ammann szerzőpáros gondozásában: *New Biotechnologie Transgenic Plants for Food Security in the Context for Development (2010. November 30.) Proceedings of a Study Week of the Pontifical Academy of Sciences* című munkájuk.)

Összegzésként, a Katolikus Egyháznak a génmódosítás mezőgazdasági alkalmazására vonatkozatható álláspontjából kiemeljük, hogy a *Katolikus Egyház tanításában a beavatkozás célja és kivitelezésének hatásai szerint különböztet*. Nem utasítja el a GMO-k alkalmazását egyértelműen, hanem bizonyos feltételek fennállásának vizsgálata nyomán kíván erkölcsi értékítéletet kinyilvánítani az adott biotechnológiai beavatkozásról. Azonban az egyház tanítása szerint az erkölcsi probléma nem merül ki abban, hogy a biotechnológia alkalmazása megengedett-e vagy sem. Mint egyfajta emberi magatartás objektív hasznát, lehetséges következményeit és kockázatait kell egyszerre mérlegre tenni.

Nem szabad megfeledkeznünk a már korábban kiadott enciklikák nyomán arról az állásponttól, miszerint az ember *felelősséggel* tartozik a teremtett világért. Ebben a mondatban benne foglaltatik a fenntartható fejlődés minden vonatkozása, a biológiai sokféleség megőrzése, a szegénység és éhezés elleni harc, az erőforrásokkal való ésszerű gazdálkodás, és a megújuló erőforrások előnyben részesítése. Az ember feladata a Biblia szerint, hogy uralma alá hajtja a földet, de ez az uralom egyben felelősség is: mint a jó gazda, kell, hogy megismerje és csak azután rendelkezzen vele, különösen szem előtt tartva a jövő nemzedékek érdekeit és jogait is. De ismerjük-e a biotechnológia összes kockázatát és lehetséges buktatóit?

A technika pedig ennek során az embernek támasza, eszköze kell, hogy legyen. Nem fordulhat elő, hogy az ember éljen a technikáért, amely végül felfalja, elpusztítja. A génmódosításra vonatkoztatva tehát az ember alapvető és első feladata a meg-

³³ Forrás: http://www.evangelikus.hu/lapszemle_2009-2011/genmodositas-megsem-tamogatja-avatican-a-gmo-t-2011-12-16

³⁴ http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/2010/newbiotechnologynov2010.pdf

³⁵ „A félreértések elkerülése végett: ez nem a Szentszék vagy az Akadémia, hanem az előadói hét résztvevőinek hivatalos állásfoglalása.” *Magyar Fehér Könyv – Genetikailag módosított élőlények (GMO-k) a tények tükrében*. Szerk.: BALÁZS ERVIN – DUDITS DÉNES – SÁGI LÁSZLÓ. Szeged, Barabás Zoltán Biotechnológiai Egyesület – Pannon Növény-biotechnológiai Egyesület, 2011. 5.

³⁶ http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/2010/newbiotechnologynov2010.pdf – 2012-03-31

ismerés. A hatások felkutatása, értékelése, amit az elővigyázatosság elve mentén haladva követhet az alkalmazás. De csakis abban az esetben, ha mind az emberi egészségre, mind a környezetre kizárhatók a hosszú távú és késleltetett káros hatások is (úgy, mint a közvetlenek). Ezt a fajta hozzáállást kívánja meg a teremtésvédelem a géntechnológia alkalmazásától. Ebben a tekintetben is minden ember egyenlő, egyenlően kell, hogy az emberiség közös örökségét képező javakhoz hozzájusson.

5.3. A teremtésvédelmi etikai szemlélet nemzetközi, európai és magyar jogi szabályozásban való tükröződéséről

A jelenlegi nemzetközi, európai uniós szabályozásban csak részben tükröződik a fentiekben vizsgált teremtésvédelem szelleme.

Amennyire a szabályozás az elővigyázatosság elvére épít, annyiban megtapasztalhatók ennek a szemléletnek a nyomai is. Azonban az elővigyázatosság a nemzetközi jogi és az európai jogi szabályozás nem minden pontján érvényesül.

Annak érdekében, hogy a katolikus teremtésvédelem elveit tükröző génmódosításra vonatkozó szabályozás kialakulhasson, *célszerű volna* – a Vatikán diplomáciai tevékenysége körében – egy markáns állásfoglalás kialakítása, esetleg szabályozási javaslat formájában. Hiszen a katolikus egyház nem hunyhat szemet a teremtett világot ilyen komoly mértékben és sokszor visszafordíthatatlanul veszélyeztető tevékenységek felett.

Ugyanakkor fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy *a magyar szabályozás* a teremtésvédelem etikai elveinek nagyrészt megfelel, hiszen Magyarország Alaptörvénye³⁷ minden ember jogát a testi és lelki egészséghez – többek között – a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal is elősegíti.

Azért fogalmaztunk úgy, hogy nagyrészt, mert további elővigyázatosság volna szükséges abban a tekintetben, hogy a feldolgozott élelmiszerek se tartalmazzanak génmódosított összetevőt vagy alapanyagot. Továbbá az állati takarmányok is legyenek génmódosítástól mentesek, tekintettel azokra a tudományos eredményekre, amelyek természettudományos alapon bizonyítják, hogy közvetetten ezek is hatással lehetnek az emberi egészségre. Egy ilyen jellegű szabályozás tükrözné azt az etikai hozzáállást, amely a kutatás tisztasága és a gazdasági szereplők közjóra való törekvése mellett, *a legteljesebb tudományos bizonyosság hiánya idejére az elővigyázatosság mellett dönt, és megfelel a teremtésvédelem szolgálatának.*

6. Más valláshagyományok álláspontjai

6.1. Buddhista álláspont a génmódosítás széles körű alkalmazásáról

1997-ben egy nagyobb nemzetközi buddhista szervezet nyilvánosan elítélte az élelmiszereken alkalmazott géntechnológiát, és javasolta azok kötelező feltüntetését a

³⁷ Magyarország Alaptörvénye, XX. cikk.

címkén. A *Dharma Realm Buddhist Association* kijelentette,³⁸ hogy az élelmiszerek genetikai módosítása nem egyeztethető össze a buddhista tanításokkal. Az élelmiszerek génmódosítása világunk természetes rendjének a legalapvetőbb és a legveszélyesebb szinten történő *illetéktelen meghamisítása*. Továbbá, a génmódosított élelmiszerek *címkéin a módosítás ténye feltüntetésének hiánya egyértelműen sérti a vallásszabadságot*. A címke hiányában a buddhisták nem tudják elkerülni az olyan élelmiszerek megvásárlását, melyek sértik az alapvető vallási meggyőződéseiket és az irányelveiket; így a buddhista vegetáriánusoknak a minden élőlény iránt érzett tiszteletük szerint nem áll módjukban elfogyasztani az olyan élelmiszereket, melyek nem-vegetáriánus forrásokból származó géneket tartalmaznak. A buddhista életfelfogás szerint *felelősek vagyunk az élet minden formájának tiszteletéért és védelméért*. Egyenlő mértékben elítéljük az élet minden formájában okozott kárt vagy azok elpusztítását,³⁹ még akkor is, ha az tudományos kutatások érdekeit, betegség vagy szenvedés megszüntetését célozza.⁴⁰ Amennyiben a genetikai információk más életformákba történő átmásolása minden károkozás nélkül megvalósítható, akkor ez a szemlélet nem lát erkölcsi nehézségeket, föltéve, hogy ennek eredményei és előnyei mindenki számára egyenlő mértékben elérhetővé válnak.⁴¹

6.2. A zsidó hagyomány a génmódosításról

Ugyan a zsidó tanítás szerint Isten a gyógyító, ám a Biblia az egyik legfőbb parancsként fogalmazza meg, hogy az embernek vigyáznia kell rábizott életére és egészségére, így a betegnek nem elég imádkoznia, hanem orvoshoz is kell mennie. Hiszen az ennívalót is Isten adja, az éhes ember mégsem fog jóllakni az imával: ki kell mennie a földekre és meg kell termelnie a betevőjét.⁴² Vallásilag nemcsak az orvoslás, hanem a tudományos kutatások minden formája is elfogadott cselekedet. A genetikai kísérletek kapcsán ugyan tilalom is levezethető Mózes harmadik könyvéből (19,19): „Barmodat másféle állattal ne párosítsd”, azaz, hogy nem szabad új állatformákat létrehozni. Ám a rabbi magyarázata szerint, mivel *Isten adta a képességet az ember számára a génmódosításra*, s Isten építette be az általa alkotott természetbe azt is, hogy a géneken lehet módosítani, a *gyógyító célú génmanipulációt* – az óvatosság és a felelősség hangsúlyozása mellett – *nem tiltja a vallás*.⁴³

³⁸ <http://www.dharmasite.net/2001/11.htm> (2012-06-19)

³⁹ *Magyar Fehér Könyv* (2010) i. m. 116.

⁴⁰ Szerintük a szenvedés megszüntetésére irányuló orvosi vagy tudományos igyekezet kudarcra van ítélve, mivel ez a cél végső fokon csak lelki eszközökkel, a szenvedés türelmes elviselésével érhető el.

⁴¹ Béla SOMFAI: Religious traditions and stem cell research. In: Judit SÁNDOR (szerk.): *Society and Genetic Information, Codes and Law in the Genetic Era*. Budapest, CEU Press, 85.

⁴² Hívó zsidó ember számára számos dilemma rejtőzik a Bibliában a zsidó vallásnak az orvosláshoz való viszonyáról – szövegi le Oberlander Báruch budapesti rabbi.

⁴³ Medical Tribune. *Kétheti lap, orvosokról orvosoknak*, 2011. december 15.

A zsidó álláspont bár nem teljesen egységes,⁴⁴ négy alapelvet tart szem előtt. A gyógyításban Isten társai vagyunk, amihez minden elérhető természetes és mesterséges eszközt fel kell használni. A testi egészség Isten ajándéka, mi az egészség őrzői vagyunk, nem tulajdonosai. Mivel Isten képmásai vagyunk, a gyógyítás szempontjából minden ember egyenlő. Végül az utolsó alapelv, hogy mivel cselekedeteink lehetséges következményeit előre nem tudjuk mindig biztosan megállapítani, mindent meg kell tennünk azért, hogy a kár okozásának lehetőségét elkerüljük. (Ebben az elvben az elővigyázatosság rokon alapelvére ismerhetünk, illetve a katolikus tanítással nagy hasonlóságot mutató álláspontot találunk.) A genetikai információ mesterséges átmásolása kérdésében a zsidó álláspont szerint nem az információ eredete, hanem a befogadó élőlény külső megjelenési formája határozza meg az átmásolás erkölcsi jelentőségét.⁴⁵ A zsidó tanítás hangsúlyozza azonban, hogy mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a rövid és hosszú távú káros hatásokat kiküszöböljék.

Ezen feltételek esetén a zsidó tanítás nem *kifogásolja a géntechnológia alkalmazását*, ugyanakkor kiemeli szintén a létrejövő *eredmény igazságos elosztásának* fontosságát.⁴⁶

6.3. Az iszlám álláspontról

Az *Iszlám Jogtudományi Tanács* (Islamic Jurisprudence Council)⁴⁷ egy tudósokból álló csoport a Muzulmán Világszövetség tagja,⁴⁸ *olyan lépéseket sürget, amelyek biztosítják, hogy a géntechnológia nem válik veszélyessé és nem szegi meg az iszlám törvényeket.* Jóllehet a tanács jóváhagyja az élelmiszerek és a gyógyszerek genetikai módosítását, viszont megköveteli a génmódosítással foglalkozó cégektől, hogy *fel-tüntessék* a termékeik összetevőit a címkén azért, hogy azokat ki lehessen választani a többi termék közül, s úgy lehessen elfogyasztani, hogy az ne ellenkezzen az iszlám tanításokkal.⁴⁹

6.4. Muszlimok, hinduk, szikhek meggyőződése

E három vallási irányzat közös meggyőződése szerint az emberi vagy állati eredet meghatározza a génmásolatok etikai természetét, ezért az emberből, vagy fogyasztásra tiltott állatokból származó genetikai információkat tartalmazó élelmiszerek, és azokból készült ételek fogyasztása *minden esetben megsérti nemcsak a természet rendjét*, hanem vallásuk étkezési szabályait még akkor is, ha azokat növényekbe

⁴⁴ *Magyar Fehér Könyv* (2010) i. m. 116.

⁴⁵ Ez azt jelenti, hogy ha egy tehén lényeges tulajdonságai felismerhetők (négylábú... stb.), az tehén marad abban az esetben is, ha emberi, állati, növényi eredetű genetikai információ hordozójává válik.

⁴⁶ *Magyar Fehér Könyv* (2010) i. m. 117.

⁴⁷ Mekkai székhelyű szervezet, amelynek célja az iszlám egység és szolidaritás elősegítése, illetve a béke és az emberi jogok hirdetése.

⁴⁸ <http://www.ijcm.org/> (2012-06-19)

⁴⁹ A tanács továbbra is fenntartja az emberi klónozásra vonatkozó korábbi tilalmát.

ültették át. Így a muszlimok számára a sertésből származó, a hinduk és a szikhek számára a szarvasmarhából származó genetikai információknak a növényi élelmiszerekbe való átültetése is tilossá teszi ezen növényi eredetű élelmiszerek elfogyasztását.⁵⁰

Összességében láthattuk, hogy az elővigyázatosság elvének megfelelő szemlélet lehelő fel a keresztény-zsidó hagyományokban. A katolikus álláspont fenntartásokkal van, és egyelőre nem foglal egyértelmű állást a géntechnológia széles körű alkalmazása mellett, de ellen sem. Álláspontjában sokkal inkább a további tudományos kutatások iránti várakozás rajzolódik ki. A zsidó hagyomány bizonyos feltételek mellett a géntechnológia széles körű alkalmazását is elfogadja. A buddhista és az iszlám tanítás szerint a címkézés szabályaink szigorítása és gyakorlati átültetése jelent aktualitást. A hinduk, szikhek és muszlimok esetében a szent állatok érintetlenségének megőrzése a cél.

6.5. Szövetség a közös fellépésért

Mint értekezésünk elején is jeleztük, etikai kérdésekben egységes álláspont kialakítása nehéz, különösen egy olyan területen, amelynek tudományos kutatásait heves viták kísérik.

Ahogy a korábbiakban láthattuk, az egyes vallási állásfoglalások közös pontja az elővigyázatos szemlélet, illetve a következmények, hatások hosszú távú vizsgálata.

Teljes egységesség nem lehet ezek között a vallási állásfoglalások között, az alapvető hitbéli meggyőződések okán, azonban a hasonlóság és közelítésre való hajlandóság adott.

1999-ben megalakult a vallási szövetség a géntechnológia megfékezésére.

Számos amerikai rabbi, római katolikus pap, adventista, anglikán, evangélikus, hindu, buddhista, keleti ortodox pap közös pert indított⁵¹ az USA Élelmiszer és Gyógyszerellenőrző Hivatala (US FDA) ellen. Az *Alliance for Bio-Integrity* (a Biológiai Sértetlenség Szövetség) arra alapozva vonja kérdőre az FDA-t, hogy a génmódosított élelmiszerek címkén való *feltüntetésének a hiánya* lehetetlenné teszi az USA-ban és külföldön a bójtre vonatkozó erkölcsi előírások betartását a vallásos közösségek körében. Hasonló indítványt nyújtottak be⁵² Európában is.⁵³ A felperesek

⁵⁰ *Magyar Fehér Könyv* (2010) i. m. 116.

⁵¹ <http://www.biointegrity.org/list.html> (2012-06-19)

⁵² GM Food and the Demise of the Precautionary Principle Steven Druker's Letter Published in The Parliament Magazine, 31 May 2004 – <http://www.biointegrity.org/parliament-mag-letter.htm> (2012-06-19)

⁵³ Azoknak, akik követik az iszlám és a zsidó hagyományok diétára vonatkozó előírásait, tilos disznóhúst fogyasztaniuk, míg a hinduk nem ehetnek marhahúst, a buddhisták pedig vegetáriánusok. Az adventista egyház követőinek körülbelül a fele, úgy tíz millió ember világszerte ugyancsak vegetáriánus, és azzal, hogy a génmódosított élelmiszer nincsen feltüntetve a címkén, nem tudják elkerülni azok elfogyasztását. A zsidó kóser előírások szintén tiltják a dögevő állatok fogyasztását, és ha például

álláspontja szerint az a tény, hogy az USA-ban az FDA visszautasítja a génmódosított alapanyagok címkén való feltüntetését, nagymértékben sérti a szabad vallásgyakorlás jogát – amit egyébként biztosít az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának első módosítása és a vallásszabadságról szóló Helyreállítási törvény is.

Láthatjuk, hogy a viták és a megosztottság az etikai-vallási kérdésekben is jelen van a társadalmi élet szereplői között. A tudomány és a kutatás fejlődése, az előírások pontos betartása, a megfelelő címkézés és ellenőrzési mechanizmusok megalkotása segítséget jelenthetnek a viták feloldásában.

Egy keresztény hagyományú országban és egy katolikus értékrendre épülő egyetemen a jelen értekezés záró szavaiként álljanak itt a következők. „Adja Isten, hogy [...] több tudatossággal és szeretettel forduljunk a minket körülvevő világ felé, melynek magunk is részei vagyunk. Isten a teremtett világot az emberre bízta, hogy művelje és őrizze azt, hogy meghallja a világ nagyszerűségében és szépségében a Teremtő szavát, és felelős szeretettel válaszoljon rá.”⁵⁴ Az emberiség általános felelősségét a környezetért, a teremtett világért mindenkinek magára kell vállalnia. Kiemelt feladat jut ennek során a döntéshozóknak, a politikai élet szereplőinek, a gazdasági élet alakítóinak és a tájékoztatást elsősorban kézben tartó médiának. Ezen a végső ponton most mégis a jogalkotók és a jogalkalmazók felelősségét szeretnénk kihangsúlyozni, hogy társadalmi ‘mérnökösödésük’ során a génmódosítás széles körű mezőgazdasági felhasználását hosszú távon a fenntarthatóság irányába igazítsák.

a lepényhal génjeit ültetik a céklába, hogy azt ellenállóbbá tegyék a hideggel szemben, ehettelenné teszi a zöldségeket a zsidó közösség számára.

⁵⁴ ERDŐ Péter: „...Hogy művelje meg és őrizze meg” *Teremtésvédelemről lelkipásztoroknak, közösségeknek*. Budapest, Szent István Társulat, 2008. 10.

